

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

Andrzej Hornowski

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

ZMIANY ORGANIZACYJNE I EKONOMICZNE W GOSPODARSTWACH ROLNICZYCH WE WSI KOPCE W LATACH 1945-2015¹

*ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC CHANGES IN FARMS OF KOPCE
VILLAGE IN THE YEAR 1945-2015*

Słowa kluczowe: rozwój rolnictwa, gospodarstwo, wieś

Key words: development of agriculture, farm village

JEL codes: Q15

Abstrakt. Przedstawiono zmiany ekonomiczno-organizacyjne, które miały miejsce w latach 1945-2015 we wsi Kopce w odniesieniu do współczesnych teorii rozwoju rolnictwa. W celu zgromadzenia danych posłużono się metodą wywiadu bezpośredniego z mieszkańcami badanej wsi oraz przeglądem literatury historycznej (przedmiotu). Z badań wynikało, że w analizowanym okresie następowało wzajemne przenikanie się teoretycznych koncepcji rozwoju rolnictwa we wsi Kopce. Uwarunkowania kulturowe i historyczne powodowały, że to głównie zmiany inspirowane od wewnątrz przez zmiany pokoleniowe odgrywały dominującą rolę. W latach 1980-2015 wyraźnie zmniejszyła się liczna gospodarstw rolniczych i mieszkańców badanej wsi.

Wstęp

Rolnictwo jest działalnością, która towarzyszy ludzkości niemal od zarania dziejów. Wraz z jego praktycznym funkcjonowaniem powstawały teoretyczne rozważania dotyczące sposobów oddziaływania na podmioty prowadzące ten rodzaj działalności oraz zastanawiano się, jak mogą one oddziaływać na otoczenie społeczno-ekonomiczne, w którym funkcjonują. Powstało wiele teorii, z których najstarszą jest „koncepcja rolnictwa naturalnego”. Zakłada ona, że gospodarska chłopska ma swój wewnętrzny mechanizm rozwojowy, który samoczynnie prowadzi do nowej jakości strukturalnej. Zmiany wewnętrzne, które się dokonują w gospodarstwach rolniczych dotyczą głównie potencjału wytwórczego, struktury produkcji prowadzącej do specjalizacji oraz usytuowania gospodarstwa w strukturze rynku. Wynikają one ze zmian pokoleniowych i w otoczeniu gospodarstw rolniczych. Wraz z rozwojem ekonomii głównego nurtu (ekonomii klasycznej, później neoklasycznej) w połączeniu z rewolucją przemysłową zrodziły się nowe nurty rozwoju rolnictwa. Zastosowanie na szeroką skalę środków pochodzenia przemysłowego: środków ochrony roślin, kwalifikowanego materiału siewnego i mechanizacji rolnictwa umożliwiło zwiększenie produktywności i wydajności produkcji [Woś, Zegar 2002]. Wszystkie wymienione cechy przypisuje się dla industrialnego modelu rozwoju rolnictwa. Koncepcja zrodziła się w II połowie XX wieku w Stanach Zjednoczonych i byłym Związku Radzieckim. U jej podstawy leżała wiara, że człowiek może bezkarnie przekraczać ograniczenia wynikające z biologii organizmów roślinnych i zwierzęcych. Bardzo trafnie podsumował koncepcję rolnictwa industrialnego Henryk Runowski [1996], zauważając, że niezaprzeczalnym sukcesem rolnictwa industrialnego była likwidacja niedoboru żywności, natomiast niekwestionowaną porażką negatywny wpływ na stan środowiska naturalnego i jakość żywności oraz jej nadprodukcja. Współcześnie ciągle poszukuje się odpowiedzi na pytanie, jak kreować rozwój gospodarstw rolniczych. Zwolennicy strategii polaryzacji dwubiegunowej, która czerpie swoje inspiracje z liberalizmu rynkowego, uważają, że wadą polskiego rolnictwa jest wadliwa struktura agrarna i że należy doprowadzić do jak najszybszego spolaryzowania tej struktury na sektor silnych ekonomicznie gospodarstw typu farmerskiego.

¹ Publikacja zrealizowana w ramach projektu PRELUDIUM nr 2015/17/N/HS4/01550 finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki.

Pozostałe gospodarstwa będą stanowić liczebny sektor gospodarstw nierozwojowych, które będą upadać jako gospodarstwa rolne i przekształcać się w gospodarstwa wielofunkcyjne [Woś 2004]. Współcześnie dominują poglądy ekonomistów zakładających, że najbardziej właściwym podejściem do rozwoju gospodarstw rolniczych jest tzw. „koncepcja rozwoju zrównoważonego”, która zakłada osiągnięcie ładu ekonomicznego, społecznego i środowiskowego. Zachodzące pomiędzy nimi sprzeczności powinny utrzymać system w równowadze. Równocześnie rozwój nie może prowadzić do zaniku specyficznych cech obszarów wiejskich i utraty tożsamości oraz wartości życia wiejskiego. Rozszerza więc ona koncepcję wzrostu zrównoważonego ekologicznie o dodatkowe aspekty społeczne [Zegar 2012]. Paradygmat zrównoważonego rozwoju oparty jest na dwóch koncepcjach, tj. wielofunkcyjnym rozwoju obszarów wiejskich i wielofunkcyjnym rolnictwie, które wzajemnie się uzupełniają. Wielofunkcyjność rolnictwa obejmuje funkcję rolniczą, produkcyjną oraz funkcje społeczno-gospodarcze, kulturowe i środowiskowe realizowane przez mieszkańców obszarów wiejskich, wzajemnie ze sobą współpracujących na rzecz rozwoju obszarów wiejskich [Malinowski 2006]. Jak podkreśla Jerzy Wilkin „(...) współczesna wielofunkcyjność rolnictwa nakierowana jest na zewnątrz gospodarstwa i służy zaspokojeniu wielu ważnych potrzeb: środowiskowych, kulturowych, gospodarczych i społecznych” [2010, s. 19].

Celem opracowania było zaprezentowanie zmian organizacyjnych i ekonomicznych, które dokonały się w celowo dobranej do badań wsi z wschodniej części województwa mazowieckiego (powiat łosice) w latach 1945-2015. Prezentacji zmian w badanej miejscowości dokonano w powiązaniu z teoretycznymi koncepcjami rozwoju rolnictwa. Wybrana wieś Kopce² jest charakterystyczną dla tej części województwa. Znajduje się 44 km od większego miasta (Biała Podlaska) i dominują w niej gospodarstwa rodzinne przekazywane z pokolenia na pokolenie. Do realizacji założonego celu przeprowadzono wywiady bezpośrednie z mieszkańcami wsi Kopce oraz dokonano przeglądu literatury historycznej.

Zmiany w strukturze i potencjale ekonomicznym gospodarstw rolniczych funkcjonujących na terenie wsi Kopce w latach 1945-2004 (lata gospodarki socjalistycznej i pierwsze po urynkowaniu)

W Polsce po 1945 roku nastąpiła na ogromną skalę migracja społeczeństwa ze wsi do miast. Analizując sytuację z lat 1950-1960 Michał Pohoski [1963] zauważył, że Polska znalazła się wśród krajów o najwyższym natężeniu odpływu ludności w Europie. W miejscowości Kopce zjawiska te nie były tak widoczne. Z pracy na roli utrzymywały się całe rodziny, niektórzy zaś podejmowali jeszcze pracę najemną, aby wzmocnić swoje gospodarstwo rodzinne. Rodziny były dość liczne – średnio 8 osób (czworo dzieci, rodzice i dziadkowie). Rodziny mające jedno lub dwoje dzieci były rzadkością, a bywały rodziny, w których liczba dzieci sięgała ośmiorga. Z opowiadań najstarszych mieszkańców wiadomo, że ludność zamieszkująca ówczesną wieś odżywiała się bardzo skromnie. Mięso spożywano rzadko ze względu na brak lodówek i niemożliwość dłuższego jego przechowywania. Codzienny jadłospis stanowiły ziemniaki, groch, kapusta, nabiał, jaja, czyli to co zdołano wyprodukować we własnym gospodarstwie.

W okresie powojennym i w późniejszych latach rolnicy wykazywali bardzo duże przywiązanie do posiadanej ziemi. Przekazywana z pokolenia na pokolenie miała ona charakter ojcowizny, która w oczach właściciela urosła do rangi świętości. Rolnicy uprawiali ziemię z należnym jej szacunkiem. Z relacji najstarszych mieszkańców wynika, że ziemię uprawiano najpóźniej do rozpoczęcia się adwentu, natomiast od grudnia do marca ziemia odpoczywała. Przywiązywano dużą uwagę do zachowania krajobrazu rolniczego. Na miedzach rosły grusze lub inne drzewa, najczęściej owocowe. Służyły one, jako schronienie dla ptaków i dla rolników pracujących w polu, w szczególności w okresie żniw.

² Według opisów historycznych nazwa miejscowości pochodzi od usypywanych kopców z ziemi wyznaczających granice Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego po Unii Lubelskiej w 1569 roku. Do Korony przyłączono wówczas tereny Podlasia, Ukrainy i Wołynia. Powstała wielonarodowa Rzeczypospolita Obojga Narodów.

Tabela 1. Zmiany w liczbie i potencjale gospodarstw rolniczych we wsi Kopce w latach 1945-2015
 Table 1. Changes in the number and potential of farms in the village mounds in the years 1945-2015

Wyszczególnienie/ Specification	Wyodrębnione okresy [lata]/Separated periods [years]*					
	1945-1956	1957-1970	1971-1980	1981-1989	1990-2004	2004-2015
Liczba domów/Number of houses	45	42	42	28	22	22
Liczba gospodarstw domowych prowadzących gospodarstwo rolne/Number of households engaged in farm	45	42	42	28	20	14
Liczba mieszkańców/Number of residents	360	348	340	160	96	89
Charakterystyka posesji/ Characteristics of property	wąskie i długie, zwarta zabudowa/long and narrow, compact construction	długie, zwarta zabudowa/long, compact construction	krótsze ale szersze/shorter but wider	średniej szerokości (ok. 10-15 m)/medium width (about 10-15 m)	szerokie (ponad 15 m)/wide (over 15 m)	szerokie (ponad 15 m)/wide (over 15 m)
Średnia powierzchnia gospodarstwa rodzinnego/The average size of a family farm [ha]	4,0	5,0	7,0	8,3	11,6	16,2

* parametry podawane są na koniec wyodrębnionego okresu/parameters are given at the end of the period of the isolated

Źródło: opracowanie własne

Source: own study

W okresie powojennym we wsi Kopce strukturę agrarną cechowała tzw. szachownica roz-wleczona. Polegała na stosowaniu trójpolówki (podział na trzy niwy). W każdej niwie każdy rolnik otrzymywał jedną parcelę. Niekiedy szerokość parceli sięgała szerokości wozu, jakim przemieszczał się rolnik. Często grunty należące do jednego rolnika znajdowały się zarówno we wsi, w której zamieszkiwał, jak i na terenie sąsiedniej wsi. Sytuacja w badanej wsi prezentowała się bardzo podobnie do wsi Sarzyn przebadanej przez Wincentego Stysia [1947] gdzie drogi polne są na ogół szersze jak parcele gruntowe i sięgają niekiedy 3 km długości. Władysław Grabski [1923] w *Spolecznym gospodarstwie agrarnym w Polsce* poruszał temat rozdrobnienia gruntów rolnych w danym okresie. Przytoczył przykład Pieńków Wielkich guberni Łomżyńskiej, w których 45 rolników miało łącznie 731 morgów w 2200 „kawalkach”.

Po II wojnie światowej we wsi Kopce znajdowało się 45 domów rodzinnych i zamieszkiwało ją około 360 mieszkańców. Bezpośrednie wydarzenia związane z II wojną światową nie wpłynęły na zmniejszenie mieszkańców. Liczba ludności oraz gospodarstw rolniczych oscylowała wokół tego poziomu aż do lat 70. Migracje odbywały się do innych wsi podczas zawierania związków małżeńskich, natomiast w dalszym ciągu nie przenoszono się do miast (poza pojedynczymi przypadkami). Zabudowa wsi była bardzo zwarta, posesje wąskie i długie, a budynki gospodarskie budowano wzdłuż posesji. Ludność nie osiedlała się poza granicami miejscowości, każdy chciał mieszkać między ludźmi, mimo „strasznej ciasnoty”. Miejscowa ludność utrzymywała się z pracy na roli. Do prac polowych używano najpierw narzędzi ręcznych, takich jak sierp, kosa, cep, potem konnych: kosiarki, żniwiarki, brony, pługa. Średnia wielkość gospodarstwa wynosiła ok. 4 ha, natomiast prawie 30% stanowiły gospodarstwa poniżej 2 ha. W latach 60. XX wieku została przeprowadzona melioracja gruntów. Zostały odwodnione tereny, co przyczyniło się do wzrostu plonów miejscowych rolników.

Zmiany, które zachodziły we wsi w tym okresie w znacznym stopniu miały charakter zmian wewnętrznych i to właśnie one kształtowały obraz wsi. W przypadku, gdy rolnik miał następcę, jego gospodarstwa trwało i rozwijało się dalej, jeżeli nie, to najczęściej było przejmowane przez innego rolnika. Dlatego tak bardzo ważne dla rolników było posiadanie „dziedzica”, który nie pozwolił, aby wygasł ród, a pokoleniowy majątek przepadł. Zmiany, które zachodziły w danym okresie prowadziły do zmiany struktury gospodarstw, do ich zaniku i powstawania nowych bez mechanizmów zewnętrznych na nie oddziałujących.

Od 1970 roku rozpoczął się nowy etap w rozwoju badanej miejscowości. W kolejnych latach można zaobserwować wzajemne nakładanie się na siebie i uzupełnianie różnych koncepcji rozwoju rolnictwa. W latach 70 XX wieku (za rządów Władysława Gomułki) rozpoczęła się industrializacja gospodarki narodowej, kontynuowana później przez Edwarda Gierka. Miała ona na celu ożywienie polskiej gospodarki i rozwój przemysłu. Pozwalała przesunąć „zbędne ręce do pracy” z przeludnionego rolnictwa do przemysłu. Główny impuls rozwoju rolnictwa pochodził z zewnątrz, co spowodowało, że we wsi rozpoczął się proces mechanizacji rolnictwa, zaczęły pojawiać się m.in. maszyny, takie jak: ciągniki Ursus C-330, pługi 2-skibowe, siewniki do zbóż, przyczepy i wiele innych. Uprawa roli stała się bardziej wydajna przez zastosowanie nawozów sztucznych i środków ochrony roślin. Zastosowanie maszyn umożliwiło rolnikom szybsze wykonywanie prac i możliwość przestrzegania okresów agrotechnicznych. Rozpoczął się powolny proces zwiększania powierzchni UR w gospodarstwach. W latach 80. XX wieku rozpoczął się proces wtórnej mechanizacji. Rolnicy inwestowali w sprzęt rolniczy o znacznie wyższych parametrach oraz większej możliwości przerobowej niż w latach 70. XX wieku. Głównie kupowali ciągniki o większej mocy m.in.: Ursus C-360, Ursus C-360-3P, Massey Ferguson 255, oraz maszyny o większych wydajnościach, np. pług 3-skibowy. Po roku 1985 zaczęły pojawiać się na terenie wsi pierwsze kombajny zbożowe. Proces mechanizacji trwał tak do ok. 1993 roku, gdy nastąpiło jego zatrzymanie. Później kolejny taki proces można zaobserwować dopiero po wejściu Polski do Unii Europejskiej do chwili obecnej. Między tymi latami rolnicy nie inwestowali w maszyny i urządzenia, poza sporadycznymi przypadkami na niewielką skalę. W latach 80-tych XX wieku nastąpiła masowa migracja ludności do miast w poszukiwaniu pracy i łatwiejszych warunków życia. Wyludnianie się wsi przyczyniło się do wzrostu wielkości gospodarstw. Średni areal gospodarstwa rolniczego od 1980 do 2004 roku zwiększył się z 7 do 11,6 ha.

Zmiany w strukturze i potencjale ekonomicznym gospodarstw rolniczych funkcjonujących na terenie wsi Kopce w latach 2004-2015 (okres członkostwa w UE)

Rok 2004 był okresem rozpoczynającym zmiany wśród mieszkańców wsi. Wejście Polski do Unii Europejskiej (UE) otworzyło przed gospodarstwami mnóstwo nowych możliwości. Od tego czasu w rozwoju wsi można dostrzec zarówno elementy modelu industrialnego, jak i zrównoważonego. Wprowadzenie programów unijnych zmotywowało rolników do podejmowania inwestycji i rozwijania gospodarstw. We wsi, w ramach dofinansowania unijnego 3 rolników zakupiło nowy sprzęt, 3 skorzystało ze wsparcia dla młodych rolników oraz jeden rolnik wybudował pieczarkarnię. Wprowadzenie dopłat obszarowych spowodowało zahamowania, a później zamrożenie obrotu ziemią.

W 2015 roku wieś liczyła 96 mieszkańców i zamieszkiwało w niej 22 rodziny. Wśród nich w 7 rodzinach działalność rolnicza była głównym źródłem utrzymania, natomiast w pozostałych przypadkach stanowiła dodatkowe źródło dochodu. W 2015 roku gospodarstwa rolnicze we wsi Kopce charakteryzowały się dużym zróżnicowaniem pod względem zasobów ziemi, siły roboczej i wyposażenia w maszyny i urządzenia do produkcji rolniczej. Gospodarstwa, w których dominował chów krów mlecznych dysponowały znacznie większym potencjałem rozwojowym niż pozostałe. Przewaga konkurencyjna, która zrodziła się w tych gospodarstwach wynikała z dobrej koniunktury na mleko w latach 2005-2013 [Parzonko 2013] oraz z procesów przemian jakie w nich nastąpiły. W roku 2000 mleko produkowało 9 rolników, z których w roku 2015 utrzymało produkcję jedynie 4 rolników. Średnie pogłowie bydła mlecznego w roku 2000 w gospodarstwie wynosiło 6 sztuk, natomiast w 2015 roku było to 18 krów mlecznych. Gospodarstwa, które zdołały przetrzymać trud-

ny okres zaczęły systematycznie zwiększać stado. Wzrost produkcji mleka wymagał zwiększenia wyposażenia w maszyny i urządzenia rolnicze. W 2015 roku gospodarstwa prowadzące produkcję mleczną można ocenić, jako jednostki mające największe perspektywy rozwoju. Średnio na jedno gospodarstwo mleczne przypadało ponad 38 ha użytków rolnych. Były one wyposażone w nowoczesne maszyny i ciągniki, posiadające znacznie większe możliwości produkcyjne niż posiadany areał. W gospodarstwach tych są następcy zdolni przejąć gospodarstwo i dalej rozwijać produkcję rolniczą. Niewątpliwie największą barierą rozwojową badanych gospodarstw są zasoby ziemi. Dopłaty obszarowe były powodem zamrożenia obrotu ziemią uprawną w okolicy, co tym samym zahamowało możliwości dalszego rozwijania gospodarstw.

Gospodarstwa zajmujące się produkcją trzody chlewnej lub utrzymujące bydło mięsne charakteryzowały się znacznie mniejszym areałem uprawowym (średnio 16 ha użytków rolnych). Gospodarstwa te prezentują znacznie mniejsze możliwości rozwojowe w porównaniu do gospodarstw mlecznych. Ich park maszynowy był przestarzały. W pozostałych gospodarstwach rolniczych prowadzona była produkcja roślinna. Średnia powierzchnia gospodarstw nie przekraczała 10 ha użytków rolnych. Główne źródło utrzymania stanowiły w nich działalność pozarolnicza i usługowa. Na terenie wsi w 2013 roku powstały dwie firmy świadczące usługi rolnikom – warsztat samochodowy oraz wulkanizacja opon. Niewątpliwie wielkim problemem, z którym muszą się zmierzyć właściciele tych firm to niewielka liczba klientów w okolicy oraz konkurencja firm znajdujących się w pobliskich miastach.

W 2015 roku w 64% gospodarstw prowadzono uprawę owoców miękkich (truskawki i maliny) na obszarze nieprzekraczających 50 arów w gospodarstwie. Działalność miała na celu uzyskanie dodatkowych dochodów w tych gospodarstwach, natomiast owoce sprzedawane były w pobliskich skupach.

W kolejnych latach najprawdopodobniej można spodziewać się, że wieś będzie ulegać dalszemu wyludnieniu. Systematycznie będzie zmniejszać się liczba gospodarstw, ze względu na duży odpływ ludności w młodym wieku. Sytuacja ta może ulec zmianie, jeżeli młodzi ludzie będą na wsi upatrywać szans na prowadzenie działalności zapewniającej zadowalający dochód na utrzymanie rodziny. Do tego konieczne są impulsy rozwojowe z zewnątrz. Najbardziej optymalnym kierunkiem rozwoju w badanej wsi wydaje się być wdrażanie francuskiej formy wielofunkcyjnego rozwoju rolnictwa i wsi. Mianowicie głównym obszarem zmian związanych z wielofunkcyjnością we Francji było samo rolnictwo nastawione na proponowanie różnorodnych działalności, z których rolnicy w zależności od własnych preferencji mogli wybierać najbardziej odpowiednie [Perraud, Daniel 2009]. Mała powierzchnia gospodarstw rolniczych, które są w większości przypadków nieefektywne w produkcji rolniczej, zmusza rolników do szukania nowych rozwiązań. Jednym z nich jest rozwijanie dywersyfikacji działalności pozarolniczej w kierunku własnej przedsiębiorczości w gospodarstwach i poza nimi, w warunkach wolnych zasobów siły roboczej i walorach przyrodniczych i krajobrazowych. Taki model oraz kierunek rozwoju rolnictwa wymaga ambitnych i wytrwałych działań zarówno ze strony społeczeństwa wiejskiego, jak i różnych szczebli władzy. Od mieszkańców wymagana jest również świadomość, że zachowanie i ochrona przyrody przyczyni się do wzrostu poziomu życia ludności [Roszkowska-Mądra, 2009].

Podsumowanie i wnioski

Współcześnie przed rolnictwem stawia się nowe cele wykraczające poza korzyści ekonomiczne, ale dotyczące także funkcji nieekonomicznych. Pojawia się więc konieczność budowy nowej ekonomiki agrarnej, która będzie uwzględniać kwestię racjonalności społecznej i ekologicznej w rozwoju obszarów wiejskich.

Na podstawie obserwacji badanej miejscowości można zauważyć wzajemne przenikanie i uzupełnianie się różnych teoretycznych koncepcji rozwoju rolnictwa. Nie widać wyraźnych granic, gdzie kończy, a kiedy zaczyna się poszczególna teoria rozwoju, natomiast można zauważyć okresy, w których ona dominuje. W 2015 roku wśród najsilniejszych ekonomicznie gospodarstw widoczne były aspiracje do ciągłego zwiększania powierzchni użytków rolnych. Z jednej strony,

wynikało to z możliwości, jakie posiadają gospodarstwa silne ekonomicznie, a z drugiej, z zaprzestania działalności rolniczej przez małe gospodarstwa.

Można przypuszczać, że w kolejnych latach wieś będzie ulegać wyludnieniu oraz należy spodziewać się, że w przyszłości na wsi pozostanie 2-3 rolników prowadzących działalność rolniczą, natomiast reszta mieszkańców będzie szukać dochodów w działalności pozarolniczej lub opuści wieś. Niewątpliwie dużą rolę w dalszym kształtowaniu obrazu badanej wsi odegra polityka rolna i to czy wsparcie kierowane do najmniejszych gospodarstw będzie utrzymywane.

Z jednej strony, racjonalne postępowanie rolników powinno skupić się na szukaniu dodatkowych dochodów poza gospodarstwem, natomiast z drugiej, na łączeniu się w grupy producenckie, aby zwiększyć siłę rynkową.

Literatura

- Grabski Władysław. 1923. *Spoleczne gospodarstwa agrarne w Polsce*. Warszawa: Zakłady Graficzno-Wydawnicze „Książka”.
- Malinowski Paweł. 2006. „Wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich w polityce Unii Europejskiej”. *Roczniki Naukowe SERIA VII* (4): 224-228.
- Parzonko Andrzej. 2013. *Globalne i lokalne uwarunkowania rozwoju produkcji mleka*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- Perraud Daniel, Francois-Joseph Daniel. 2009. “The multifunctionality of agriculture and contractual policies. A comparative analysis of France and the Netherlands”. *Journal of Environmental Management* 90: 132-138.
- Pohoski Michał. 1963. *Migracje ze wsi do miast. Studium wychodźstwa w latach 1945-1957 oparte na wynikach ankiety IER*. Wrocław: Ossolineum.
- Roszkowska-Mądra Barbara. 2009. „Koncepcje rozwoju europejskiego rolnictwa i obszarów wiejskich”. *Gospodarka Narodowa* 10: 83-102.
- Runowski Henryk. 1996. *Ograniczenia i szanse rolnictwa ekologicznego*. Warszawa: Wydawnictwo SGGW w Warszawie.
- Styś Wincenty. 1947. *Drogi postępu gospodarczego wsi. Studium szczegółowe na podstawie zbiorowości próbnej wsi Husowa*. Wrocław: Wrocławskie Towarzystwo Naukowe.
- Wilkin Jerzy. 2010. *Wielofunkcyjność rolnictwa. Kierunki badań, podstawy metodologiczne i implikacje praktyczne*. Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa.
- Woś Augustyn, Józef S. Zegar. 2002. *Rolnictwo społecznie zrównoważone*. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Woś Augustyn. 2004. *W poszukiwaniu modelu rozwoju polskiego rolnictwa*. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Zegar Józef S. 2012. *Współczesne wyzwania rolnictwa*. Warszawa: PWN.

Summary

The article presents economic and organization changes that took place from 1945 to 2015 in “Kopce” village in relation to contemporary theories of the development of agriculture. In order to collect the relevant data direct interview with the residents of the village was taken and intensive review of historical literature (subject) was done. The current study showed that the period followed interpenetration of the theoretical concept of the agricultural development in the village Kopce. The cultural and historical causes, inspired the changes from inside through generational change as a dominant influence. It was also observed that in the year 1980 to 2015 number of large farms and residents of rural areas significantly decreased.

Adres do korespondencji
mgr Andrzej Hornowski
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Wydział Nauk Ekonomicznych
ul. Nowoursynowska 166
02-787 Warszawa
e-mail: andrzej_hornowski@sggw.plv